

Předmluva	5
Úvodní kapitoly: JEDNOTKY SLOVNÍ ZÁSObY A JEJICH VÝVOJ	
1 <i>Výchozí pojmy:</i>	7
1.1 Vývojový postup jako změna postihující lexikální jednotky obdobného systémového zařazení	7
1.2 Historické studium slovní zásoby	8
1.3 Význam staročeského jazykového materiálu pro studium lexikálního vývoje	8
1.4 Znalost vlastností jazykového systému na různých etapách jeho vývoje jako předpoklad historického studia slovní zásoby	9
2 <i>Pojem slova. Výrazy, které nejsou slovem:</i>	10
2.1 Výrazy formou shodné a významem rozdílné: homonyma proti slovům mnohoznačným	10
2.11 Rozpad mnohoznačného slova na homonyma	11
2.12 Splývání homonym v jedno slovo mnohoznačné	11
2.2 Výrazy významem jednotné a formou rozdílné: synonyma proti variantám a dubletám slova	12
2.21 Rozpad mnohoznačného slova na různá slova formální diferenciací. Tzv. neúplná homonymie nerovnoměrná	13
2.22 Splývání významově blízkých slov v jedno seřtením formálního rozdílu mezi nimi	13
2.3 Výrazy nezačleněné do systému jazyka: cizojazyčné citáty a cizí slova nezdomácnělá proti slovům přejatým	13
2.31 Zdomáčňování cizích slov po stránce významové	14
2.32 Zdomáčňování cizích slov po stránce formální	15
2.4 Výrazy reálně se neuplatňující jako prostředek dorozumívání: individuální neologismy a zvláštní výrazy užších kolektivů proti slovům dětského jazyka, slovům slangovým apod.	15
3 <i>Pojem lexikálního významu. Významotvorní činitelé:</i>	16
3.1 Označovaná skutečnost	17
3.2 Zpracování označované skutečnosti ve vědomí	18
3.21 Méně přesné pojmové zpracování skutečnosti	18
3.22 Přesné pojmové zpracování skutečnosti u významu terminologického	19
3.23 Přesné pojmové zpracování skutečnosti u významu neterminologického	20
3.3 Forina slova (lexému)	21
3.31 Význam slovnědruhový	21
3.32 Význam strukturní (včetně slovtvorného)	21
3.4 Vztah slova (lexému) k jednotkám jazykového systému	22
3.41 Vztah k slovům motivujícím slovtvornou formu. Zánik významu v souvislosti se zánikem motivující jednotky a vznik významu vytvořením nového motivačního vztahu (slovní hříčky)	23
3.42 Vztah k synonymům. Jejich vliv na vývoj lexikálního významu	24
3.43 Vztah k antonymům. Jejich vliv na vývoj lexikálního významu	25
3.44 Vztah k systémovým kategoriím. S jejich vývojem souvisí i vývoj lexikálního významu	26

3.5	Spojitelnost slova (lexému) s jinými jednotkami jazykového systému v kontextu (valence)	27
3.51	Kontextová spojitelnost předložek a spojek	28
3.52	Kontextová spojitelnost adjektiv	29
3.53	Kontextová spojitelnost sloves. Rozlišení významu vazbami (3.531), transformacemi (3.532) a významovými okruhy slov se slovesem syntakticky spjatých (3.533)	29
3.6	Významotvorný činitel expresivně-stylistický	32
3.61	Kritéria stylistického zařazení lexikální jednotky	33
3.62	Kritéria expresivního zařazení lexikální jednotky	33
4	<i>K otázké objektivizace a formalizace lexikální analýzy</i>	34
5	<i>Lexém jednoslovný a víceslovný</i>	35
5.1	Terminologická problematika víceslovného lexému	35
5.2	Objektivní rozlišení víceslovného lexému od volného spojení lexikálních jednotek	36
5.21	Kritéria systémová	36
5.22	Kritéria pomocná	37
5.23	Fakty mimojazykové skutečnosti	38
5.3	Vývojová problematika lexému jednoslovného a víceslovného	38
5.31	Syntetizující vývoj víceslovného výrazu	38
5.32	Univerbizace	38
5.33	Opis (parafráze)	39
6	<i>Koncepce práce zaměřená na lexikální význam. Tři typy vývojových postupů v slovní zásobě</i>	39

1. VÝVOJOVÉ POSTUPY PŮSOBENÉ FAKTORY JAZYKOVÝMI

7	<i>Souvislosti mezi změnami v mimolexikálních složkách jazyka a změnami v slovní zásobě</i>	41
7.1	Obecné zákonitosti jazykového vývoje	41
7.2	Specifické zákonitosti ve vývoji českého jazyka	42
7.3	Konflikty mezi zákonitostmi obecnými a specifickými	43
	A. Lexikální vývojové postupy souvisící se změnami systému gramatického	
8	<i>Změny gramatického systému</i>	44
9	<i>Základní změny gramatického systému v oblasti českého jména:</i>	45
9.1	Přebudování starého systému kmenového v rodový	45
9.11	Ústup pojmenování obrodových	45
9.12	Ústup rodových dublet	46
9.13	Změny substantiv s neshodným rodovým významem lexikálním a gramatickým	46
9.14	Záměna posesivního typu <i>věvodin</i> typem <i>věvodov</i>	47
9.2	Budování kategorie bytosti	47
9.21	Diferenciace denominativních adjektiv vztahových na <i>-ovj/-ov</i>	47
9.22	Specializace posesív typu <i>ptačt</i>	48
9.23	Ústup posesivních dublet typu <i>pán</i> (<i>/pánov</i>)	48
9.24	Diferenciace názvů obývané země a jejich obyvatel	48
9.25	Diferenciace jmen činitelských a nástrojových	48
9.3	Dobudování kategorie čísla na základě staré kategorie singulativnosti / kolektivnosti	49
9.31	Ústup starých singulárních typů hromadných pojmenování osob	49
9.32	Přeměna singulativního typu <i>zeměnitl</i> na singulárový typ <i>zeman</i>	49
9.33	Zánik pojmenování mládat typu <i>kuřenci</i>	49
9.34	Lexikální využití tvaroslovných rozdílů mezi duálem a plurálem	50
9.4	Úpadek kategorie určenosti / neurčenosti	50

9.41	Zánik starých relativ s kořenem *jo-	50
9.42	Dotvoření neurčitých relativ s komponentem <i>-koli</i>	50
9.43	Jiné lexikální postupy souvisící s úpadkem staré kategorie určenessi / neurčenessi	51
10	<i>Základní změny gramatického systému v oblasti českého slovesa:</i>	51
10.1	Rozklad kategorie ingresivnosti/durativnosti	52
10.11	Úpadek sloves výsledného stavu (<i>tčieti</i>)	52
10.12	Úpadek ingresivní konstrukce typu <i>vzieli rozum</i>	52
10.13	Zánik ingresív předponových (<i>vzbydliti, pojiti</i>)	53
10.2	Rozvoj systému vidové-časového	53
10.21	Stará slovesa přebudovávají svou kořenovou strukturu podle svého vidového protějšku	54
10.22	Z předponových perfektiv vznikají nová imperfektiva odsunutím předpony (deprefixací)	55
10.23	Stará perfektiva bezpředponová jsou nahrazována předponovými, prefigovanými	55
10.24	Zanikají stará imperfektiva prefigovaná a jsou zčásti nahrazována neprefigovanými, sufigovanými	56
10.25	Jiné lexikální postupy v souvislosti s rozvíjením opozičních vidových funkcí předpony a přípony	56
10.26	Lexikalizace ojedinelých tvarů zanikajících gramatických kategorií českého slovesa	57
10.3	Vývoj systému verbálně rodového	58
10.31	Stará intransitiva nabývají významu tranzitivního	58
10.32	Stará intransitiva jsou nahrazována novým speciálním typem – reflexivní	58
10.33	Stará intransitiva přebudovávají svou kořenovou strukturu podle protějšku tranzitivního	59
10.34	Významová diferenciacie verbálních adjektiv podle rodové platnosti jejich participiální formy	59
11	<i>Základní změny gramatického systému v oblasti českých syntaktických konstrukcí:</i>	60
11.1	Úpadek starých participiálních konstrukcí	60
11.11	Ustrnutí přechodníků obohacuje slovní zásobu o nové jednotky	60
11.12	Na místě participiálních konstrukcí se šíří vazby infinitivní	61
11.2	Diferenciacie syntaktické a lexikálně sémantické úlohy pádů	62
11.21	Prostý pád se mění v rekcí	62
11.22	Předložkový pád se stává rekcí	62
11.23	Adverbializace bezpředložkových pádů	63
11.24	Adverbializace předložkových pádů neparadigmatických	64
11.25	Adverbializace předložkových pádů se zanikajícím paradigmatickým	65
11.26	Přeměna adverbii v předložky a spojky	66
11.3	Vývoj k těsnějšímu sepětí vět a rozvoj hypotaxe	69
11.31	Přehodnocování citoslovcí v spojky	69
11.32	Vznik spojovacích lexémů z vět	69
11.33	Vznik složených spojek	70
11.34	Ústup slov navozovacích	70
12	<i>Shrnutí</i>	71
	B. Lexikální vývojové postupy souvisící se změnami systému hláskoslovného	
13	<i>Zaměření na přímé lexikální důsledky hláskoslovných změn</i>	72
14	<i>Důsledky předhistorických hláskoslovných změn ve vývoji české slovní zásoby. Metodické východisko</i>	73
14.1	V důsledku předhistorických hláskoslovných změn se nahrazuje starý lexém novým v korelaci živé kategorie	73
14.11	Zánik starého lexému vytlačeného z korelace novým	74
14.12	Významové posuny starého lexému vytlačeného z korelace novým	75

14.13	Formální příklonění starého lexému izolovaného (vytlačeného z korelace novým) k lexému neizolovanému	77
14.2	V důsledku předhistorických hláskoslovných změn starý lexém vypadává bez náhrady z korelace kategorie odumírající	77
14.21	Zánik starého lexému vypadlého z korelace bez náhrady	77
14.22	Významové posuny starého lexému vypadlého z korelace bez náhrady	78
14.23	Formální příklonění starého lexému izolovaného (vypadlého ze své korelace bez náhrady) k lexému neizolovanému	78
15	<i>Důsledky historických hláskoslovných změn ve vývoji české slovní zásoby:</i>	79
15.1	Zánik starého lexému vytlačeného z korelace novým v důsledku historické změny hláskoslovné	79
15.2	Významové posuny starého lexému vytlačeného z korelace novým v důsledku historické změny hláskoslovné	80
15.3	Formální příklánění starého lexému izolovaného (rozpadem jeho korelace v důsledku historické změny hláskoslovné) k lexému neizolovanému	81
16	<i>Shrnutí</i>	82
	C. Lexikální vývojové postupy související s rozvojem systému kmenoslovného	
17	<i>Pojetí kmenoslovného systému. Kmenoslovné kategorie</i>	83
17.1	Struktura kmenoslovného systému	84
17.2	Kmenoslovná korelace a kmenoslovný typ	85
17.3	Vývoj kmenoslovného typu	85
17.4	Strukturální změna kmenoslovného systému	86
17.5	Předpoklady strukturální změny	87
18	<i>Porušení rovnováhy v kmenoslovném systému jako východisko dalších změn:</i>	88
18.1	Zánik slovtvorného významu v lexému kmenoslovně izolovaném	89
18.2	Přetváření kmenoslovně izolovaného lexému v lexém neizolovaný	89
18.3	Přítváření korelačního protějšku k lexému relativně izolovanému	90
19	<i>Lexikální vývojové postupy zpětné</i>	91
19.1	Dotváření korelací dvěma směry. Vývojové postupy základní a zpětné	91
19.2	Druhy zpětných postupů ve vývoji české slovní zásoby	92
20	<i>Zpětné postupy morfologické (derivační):</i>	93
20.1	Deprefixace:	94
20.11	Deprefixace odsunutím počátku kořene	95
20.12	Deprefixace odsunutím počátku předpony	98
20.13	Deprefixace předponového perfektiva nemajícího imperfektivní protějšek bezpředponový	99
20.14	Deprefixace předponového perfektiva majícího imperfektivní protějšek bezpředponový s jiným významem	101
20.2	Desufixace:	102
20.21	Desufixace formálních deminutiv rodu mužského	102
20.22	Desufixace formálních deminutiv rodu ženského	103
21	<i>Zpětné postupy syntakticko-morfologické:</i>	104
21.1	Dereflexivace	104
21.2	Deadverbializace	106
21.3	Depluralizace	106
22	<i>Shrnutí</i>	107

II. VÝVOJOVÉ POSTUPY PŮSOBENÉ FAKTORY PSYCHICKÝMI

23	<i>Systém lexikálně sémantický. Hlavní pojmy</i>	109
23.1	Postavení jednotky v lexikálně sémantickém systému	110

23.2	Vývoj lexikálně sémantického systému	110
24	<i>Psychické faktory lexikálního vývoje:</i>	111
24.1	Síla asociativních spojí	111
24.2	Rozdíly mezi mentálními obsahy neexpresivními a expresivními	112
24.3	Vývoj myšlení	113
25	<i>Lexikální vývojové postupy ve směru působení asociativních spojí neexpresivních (na příkladě vztahu antonymního):</i>	113
25.1	Usměrňování formálního vývoje lexikální jednotky podle lexému asociačně souvztažného	115
25.11	Sbližování hláskoslovné	115
25.12	Sbližování tvaroslovné	116
25.13	Sbližování slovtvorné	116
25.2	Usměrňování významového vývoje lexikální jednotky podle lexému asociačně souvztažného	117
25.21	Obohacování starého slova o nový význam	117
25.22	Omezování polysémičnosti slova	117
25.3	Přítváření nové lexikální jednotky k lexému asociačně souvztažnému	118
25.31	Přítváření lexému dosazením korelačního formantu	118
25.32	Přítváření lexému dosazením korelačního základu	119
25.4	Asociativní spoj s širokou působností ve vývoji slovní zásoby (shrnutí o antonymním vztahu)	119
26	<i>Lexikální vývojové postupy ve směru působení asociativních spojí expresivních</i>	121
26.1	Postupy expresivity sémantické (ve směru působení asociativních spojí intenzifikačních a konkretizačních)	122
26.2	Postupy expresivity formální	123
26.21	Slovo s nápadným formálním znakem v kořeni tíhne k významu expresivnímu	124
26.22	Tvoření expresivních slov pomocí nápadného morfému nekořeněného	128
27	<i>Lexikální vývojové postupy souvisící s vývojem myšlení (postupy intelektua- lizační):</i>	129
27.1	Postupy abstraktizace (tvoření výrazů abstraktních)	129
27.11	Sémantické tvoření výrazů abstraktních (generalizace a metaforizace)	129
27.12	Morfologické tvoření výrazů abstraktních	132
27.13	Syntaktické tvoření výrazů abstraktních	132
27.14	Príslušné postupy zpětné (konkretizace, demetaforizace)	135
27.2	Postupy specializace (tvoření výrazů speciálnějších)	135
27.3	Procesy diferenciacce (rozdvojení slova)	137
28	<i>Shrnutí</i>	138

III. VÝVOJOVÉ POSTUPY PŮSOBENÉ FAKTORY MIMOJAZYKOVÝMI (KULTURNĚ HISTORICKÝMI)

29	<i>Mimojazykové faktory lexikálního vývoje</i>	140
30	<i>Lexikální vývojové postupy podmíněné vznikem (rozšířením) nové skutečnosti:</i>	140
30.1	Pojmenování nové skutečnosti na základě jejího názvu cizího	141
30.11	Přejímání cizích slov	141
30.12	Překlad cizích slov s přejetím jejich slovtvorné motivace (kmenoslovné kalky)	143
30.13	Překlad cizích slov s přejetím jejich sémantické motivace (sémantické kalky)	144
30.14	Přejímání cizích slov s překladem jejich dílčího komponentu. Hybridní tvoření nových pojmenování	145
30.2	Vývoj nových slov domácích pro označení nové skutečnosti	146

30.3	Uvědomělé zavádění nových slov	148
30.31	Zavádění nových slov v období českého národního obrození	148
30.32	Obohacení české spisovné slovní zásoby zásluhou mistra Jana Husa	149
30.4	Pojmenování nové skutečnosti starým slovem domácím	152
31	<i>Lexikální vývojové postupy podmíněné zánikem staré skutečnosti (starých reálií):</i>	152
31.1	Zánik slov podmíněný zánikem označované skutečnosti	153
31.2	Zánik sémantické motivace slova (průhlednosti sousloví) podmíněný zánikem označované skutečnosti	153
31.21	Demotivace v důsledku zániku starých pomůcek	154
31.22	Demotivace v důsledku zániku starých zbraní	156
31.23	Demotivace v důsledku zániku právních praktik	156
31.24	Demotivace v důsledku zániku jiných zvyklostí	158
32	<i>Lexikální vývojové postupy podmíněné změnou znalostí skutečnosti:</i>	159
32.1	Specializace pojmenování podmíněná změnou znalostí označované skutečnosti	159
32.2	Zánik sémantické motivace (průhlednosti) lexému podmíněný změnou znalostí označované skutečnosti	159
32.3	Změna slovotvorné motivace lexému podmíněná změnou znalostí označované skutečnosti	160
33	<i>Lexikální vývojové postupy podmíněné změnou v hodnocení skutečnosti</i>	161
34	<i>Shrnutí</i>	162

ZÁVĚR (REŠUMÉ)

35	Lexikální vývojové postupy	165
35.1	Pojetí základní lexikální jednotky	165
35.2	Klasifikační rysy základních lexikálních jednotek	166
35.3	Centrum a periférie systémostvorné skupiny lexikálních jednotek	166
35.4	Povaha lexikálního systému českého jazyka	167
35.5	Lexikální vývojové postupy působené činiteli psychickými	168
35.6	Lexikální vývojové postupy působené činiteli jazykovými	168
35.7	Lexikální vývojové postupy působené činiteli mimojazykovými (kulturně historickými)	169
	Cizojazyčné resumé	171
	Seznam častěji citované literatury	175
	Slovní rejstřík	177

